

Omgaan met mensen met Dementie

Studentenhandleiding

Katja van der Linden, Joyce MWJ Lamerichs, Manna A Alma

Dit is de handleiding 'Omgaan met mensen met dementie' voor studenten van de MBO opleiding Helpende Zorg en Welzijn, Verzorgende IG en MBO Verpleegkunde. De handleiding hoort bij een lesprogramma dat er op gericht is om studenten te leren omgaan met mensen met dementie. Bij deze studentenhandleiding hoort ook een handleiding voor je docent.

Het lesprogramma en de handleiding zijn tot stand gekomen in het kader van het project '**Lessen van patiënten – dementie**', waarin het UMCG en de Vrije Universiteit Amsterdam samengewerkt hebben om interviews met mensen met dementie en hun mantelzorgers geschikt te maken voor onderwijsdoeleinden.

Aan de hand van de opdrachten die gekoppeld zijn aan dit interviewmateriaal krijg je meer inzicht in hoe het voor mensen is om te leven met dementie. Het interviewmateriaal is verzameld tijdens een eerder onderzoeksproject '**Help, dement! Patiënt en mantelzorgers aan het woord**' waarbij 35 mensen met dementie en 54 mantelzorgers zijn geïnterviewd. De interviews zijn in de vorm van korte clipjes gepubliceerd op de website www.pratenovergezondheid.nl en hebben als basis gediend voor dit lesprogramma.

Het project '**Lessen van patiënten – dementie**' is uitgevoerd met subsidie van het Nationaal Programma Ouderenzorg van ZonMw.

Voor vragen over deze handleiding kunt u contact opnemen met m.a.alma@umcg.nl of j.m.w.j.lamerichs@vu.nl

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	4
Hoofdstuk 2. Beroepscompetenties en indicatoren.....	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Beroepscompetenties	5
Hoofdstuk 3. Organisatie.....	8
3.1 Lintstructuur	8
3.2 Thema	8
3.3 Toetsen.....	8
Hoofdstuk 4. Thema's.....	8
Thema Kennis over dementie	9
Dagindeling 1.....	12
Thema Het ziektebeeld dementie	13
Dagindeling.....	19
Thema De verschillende benaderingswijzen.....	21
Dagindeling.....	25
Thema De rol van mantelzorger(s).....	26
Dagindeling.....	29
Thema De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie	30
Dagindeling.....	33
Thema De beeldvorming over de ziekte dementie	34
Dagindeling.....	36
Thema Omgaan met verlies en rouw bij dementie.....	37
Dagindeling.....	41
Thema Diversiteit en dementie.....	42
Dagindeling.....	44
Hoofdstuk 5. Literatuur	45
Hoofdstuk 6. Bijlage 1 Feedbackformulier - Kennis over dementie.....	46
Bijlage 2 Feedbackformulier - Het ziektebeeld dementie	47
Bijlage 3 Feedbackformulier - De verschillende benaderingswijzen.....	49
Bijlage 4 Feedbackformulier - De rol van de mantelzorger.....	50

Bijlage 5 Feedbackformulier - De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie	51
Bijlage 6 Feedbackformulier - De beeldvorming over de ziekte dementie.....	52
Bijlage 7 Feedbackformulier - Omgaan met verlies en rouw bij dementie.....	53
Bijlage 8 Feedbackformulier - Diversiteit en dementie.....	54

umcg

ZonMw

VRIJ
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Hoofdstuk 1. Inleiding

Van harte welkom bij het lesprogramma 'Omgaan met Dementie'!

“Stel je eens voor dat je op maandagochtend bij mevrouw Smits thuis komt. Mevrouw Smits vertelt over het weekend maar vertelt een onsamenhangend verhaal. Je kan eigenlijk niet wijs worden uit wat ze afgelopen weekend heeft gedaan. Je collega's hebben aangegeven dat mevrouw een half jaar geleden getest is en dat uit die test bleek dat ze niet dement was. Maar jij hebt toch het vermoeden dat er iets niet pluis is.

Vanmiddag bij binnenkomst stapt de dochter van mevrouw Smits op je af. Ze geeft aan dat ze het niet vertrouwt dat haar moeder alleen woont. Ze vraagt aan jou wat jij gaat doen om het beter te maken. En ze vraagt je ook hoe zij beter met haar moeder kan omgaan, want de laatste tijd hebben ze veel ruzie. Volgens haar is de situatie heel duidelijk en weet haar moeder het allemaal niet zo goed meer.

Jij zit met de volgende vragen: hoe weet je nu dat mevrouw Smits (beginnende) dementie heeft? Wat zijn je vermoedens? Waarover kan je de dochter van mevrouw Smits adviseren en wat ga je nu verder doen?

Om antwoord te kunnen geven op de vragen in het kader hierboven hebben we deze handleiding geschreven. In deze handleiding zijn verschillende opdrachten opgenomen zodat jij nog beter om kunt gaan met mensen met dementie.

Veel studieplezier

Namens de docenten van het thema Dementie

Leeswijzer handleiding

In hoofdstuk 2 zijn de **kerncompetenties dementie** met de indicatoren op beheersingsniveau beschreven.

In hoofdstuk 3 vind je de **organisatie** van het lintonderwijs. Het onderwijs 'Omgaan met dementie' bestaat uit 8 thema's. De verbinding (route) tussen de thema's noemen we een lint.

Vanaf hoofdstuk 4 vind je de **thema's per lint**. Per thema zijn de voorbereidingsopdrachten en de lessen beschreven. Er wordt van je verwacht dat jij je actief inzet en steeds goed de opdrachten uitwerkt en voorbereid naar de les komt. Door jezelf goed voor te bereiden op de bijeenkomst leer je niet alleen de leerstof goed te beheersen, maar ben je ook een waardige gesprekspartner voor je medestudenten.

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Hoofdstuk 2. Beroepscompetenties en indicatoren

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk lees je aan welke beroepscompetenties je gaat werken. Het gaat hier om verschillende beroepscompetenties. Bij elke beroepscompetentie wordt beschreven op welk niveau jij deze beroepscompetenties moet kunnen beheersen.

2.2 Beroepscompetenties

1. Kennis over dementie

Om mensen met dementie te kunnen begeleiden is het belangrijk om te weten wie degene is met dementie. Waarom vergeten mensen met dementie iets? Waarom vertellen zij soms een onsamenhangend verhaal? Hoe vinden zij dit zelf en hoe ervaren familieleden of mantelzorgers dit? In dit eerste thema verdiep je je in de patiënt met dementie en leer je om begrip te krijgen voor wat het betekent om dementie te hebben en hiermee te leven.

Indicatoren 1

- Je herkent de tekenen van dementie en past de zorg daarop aan.
- Je maakt contact met de mens met dementie en je sluit aan bij de leefwereld van iemand met dementie.
- Je legt uit wat dementie is aan mensen met dementie en hun naasten.
- Je ondersteunt de mantelzorger en naasten van mensen met dementie bij het contact maken met de mens met dementie.

2. Het ziektebeeld dementie

Om mensen met dementie zo goed mogelijk te kunnen begeleiden verdiep je je in de hersenwerking van iemand met dementie. Je leert over de verschillende fasen van dementie en wat deze betekenen voor de omgang met mensen met dementie. Door deze informatie ben jij in staat om dementie te herkennen, weet je wat de eerste tekenen zijn, weet je welke vormen er zijn en wat dit betekent voor mensen met dementie en hun betrokkenen en hoe jij hen kan ondersteunen als zorgverlener.

Indicatoren 2

- Je legt correct uit wat er met de hersenen gebeurt bij de verschillende vormen van dementie.
- Je herkent de vorm van dementie, het verloop en de daarbij behorende fasen.
- Je herkent het verschil tussen ouderdom, delier, depressie en dementie.
- Je neemt misverstanden over dementie bij mantelzorgers en naasten van de mens met dementie weg door uit te leggen welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan.
- Je stemt de zorg af op de behoefte van de mens met dementie en houdt daarbij rekening met de vorm en fase van dementie.
- Je herkent gevoelens van iemand met dementie en houdt hiermee rekening in de zorg.

3. De verschillende benaderingswijzen

Om contact te maken met de mens met dementie en om zo goed mogelijke zorg te kunnen bieden verdiep je je in de verschillende benaderingswijzen die er zijn. Je gaat aan de slag met het oefenen van de verschillende benaderingswijzen zodat je voor een passende manier kunt kiezen.

Indicatoren 3

- Je beschrijft welke verschillende benaderingswijzen voor de mens met dementie er zijn.
- Je benadert de mens met dementie op een passende manier.
- Je onderbouwt de keuze voor de gekozen benaderingswijze.
- Je adviseert de mantelzorger over de verschillende benaderingswijzen en hoe zij deze kunnen inzetten.

4. De rol van de mantelzorger(s)

Je weet wie de mantelzorgers rondom de mens met dementie zijn en je weet hoe je hem of haar kan betrekken in de dagelijkse zorgpraktijk.

Indicatoren 4

- Je beschrijft wie de mantelzorger is rondom de mens met dementie en wat zijn of haar rollen en taken zijn.
- Je stemt de zorg voor de mens met dementie af op de kennis en behoeften van de mantelzorger en ondersteunt de mantelzorger op het juiste moment.
- Je herkent de gesprekstechnieken actief luisteren, Luisteren Samenvatten en Doorvragen (LSD) en Niet Invullen Voor Een Ander (NIVEA) en past deze toe in gesprekken met de mantelzorger en mens met dementie.

5. De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

Je bent je bewust van de kwetsbare, vaak afhankelijke positie van de mens met dementie. Je weet dat het belangrijk is om de mens met dementie en zijn omgeving goed te observeren, zaken (misstanden) te signaleren en hierop adequaat te reageren en in te spelen.

Indicatoren 5

- Je legt uit hoe mantelzorgers hun taken kunnen volhouden en wat risico's zijn.
- Je past het handelen aan op de mogelijkheden en wensen van de mantelzorgers.
- Je past technologische hulpmiddelen toe om de taken van de mantelzorger te kunnen verlichten en hem of haar te ondersteunen.
- Je signaleert overbelasting en ontspoorde mantelzorg.
- Je bespreekt/registreert ontspoorde mantelzorg.

6. De beeldvorming over de ziekte dementie

Je bent je bewust van de negatieve beeldvorming rondom dementie en hoe jij deze kunt omvormen en eraan kan bijdragen om anderen op een positieve manier te laten denken en communiceren over dementie.

Indicatoren 6

- Je legt uit wat je eigen vooroordelen zijn over dementie.
- Je legt uit wat de vooroordelen zijn die de media, de omgeving en mantelzorg(er)s ten aanzien van dementie kunnen hebben.
- Je bespreekt met de mantelzorg(er)s de mogelijke vooroordelen over dementie en waar nodig bespreek je die vooroordelen.

7. Omgaan met verlies en rouw bij dementie

Je bent je bewust van het proces van verlies en rouw voor zowel degene met dementie als voor de naasten en mantelzorg(er)s.

Indicatoren 7

- Je benoemt de verschillende soorten van verlies bij dementie.
- Je beschrijft wat de verliesdriehoek is.
- Je benoemt aan de hand van de verliesdriehoek wat de impact hiervan is op het verlies voor mensen met dementie en de mantelzorg(er).
- Je beschrijft de rouwtaken en neemt deze mee in de benadering van de mens met dementie en de mantelzorg(er).

8. Diversiteit en dementie

Je bent je bewust van de levensgeschiedenis en de diversiteit van mensen met dementie op het gebied van bijvoorbeeld geslacht, leeftijd en levensfase. Hierdoor kan je beter inspelen op soms onbegrepen gedrag van de mens met dementie.

Indicatoren 8

- Je benoemt de relevante aspecten van diversiteit in de zorg voor de mens met dementie en de mantelzorg(er)s.
- Je bespreekt het onderwerp diversiteit met de mantelzorg(er)s.
- Je houdt rekening met de diversiteit van de mens met dementie in het zorgproces.

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Hoofdstuk 3. Organisatie

In dit hoofdstuk wordt de lintstructuur beschreven en de bijbehorende routes met onderwijsplanning, thema's en de literatuurlijst.

3.1 Lintstructuur

De handleiding 'Omgaan met dementie' bestaat uit 8 thema's die met elkaar verband houden. Je docent kan kiezen om één thema in een les te behandelen maar kan ook kiezen voor een lint; een reeks van samenhangende onderwerpen uit verschillende thema's. Je werkt dan aan opdrachten uit verschillende thema's die met elkaar verbonden zijn. De docent zal voorafgaand aan de les aangeven welk thema of reeks van samenhangende thema's (lint) jullie behandelen.

3.2 Thema

Ieder thema heeft een eigen kleur. Per thema staat een aantal voorbereidingsopdrachten beschreven met de bijbehorende voorbereidingstijd. Daarnaast staat de lesopbouw beschreven zodat je weet wat je kan verwachten in de les zelf. Bij de voorbereidingslessen wordt gebruik gemaakt van informatiekaders. Deze informatiekaders bieden je aanvullende informatie over een thema en geven bronnen weer die je kunt gebruiken bij het maken van de voorbereidingsopdrachten. Bereid iedere les goed voor zodat je samen met je medestudenten veel kunt leren over het betreffende thema. De voorbereidingsopdrachten zijn zoveel mogelijk gekoppeld aan de praktijk, dat vraagt van jou dat je op tijd de opdrachten moet inplannen.

Thema	Kennis over dementie
Thema	Het ziektebeeld dementie
Thema	De verschillende benaderingswijzen
Thema	De rol van de mantelzorg(er)s
Thema	De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie
Thema	De beeldvorming over de ziekte dementie
Thema	Omgaan met rouw en verlies bij dementie
Thema	Diversiteit en dementie

3.3 Toetsen

Je kennis over de thema's wordt getoetst op een manier die jou verder helpt bij het ontwikkelen van vaardigheden om mensen met dementie en hun naasten zorg te bieden en te begeleiden. Dit betekent dat je ontwikkelingsgerichte feedback krijgt. De feedback is bedoeld om jou verder te helpen in je ontwikkeling als professional. Per thema pas je het geleerde toe in de praktijk. Er is per thema een feedbacklijst gemaakt. Deze laat je bij de praktijkopdrachten invullen door je praktijkbegeleider zodat hij of zij jou ontwikkelingsgerichte feedback kan geven. Je bespreekt het formulier samen met je praktijkbegeleider en neemt het daarna mee naar de les. Op basis van de feedback die je ontvangt, formuleer je nieuwe leerdoelen.

Hoofdstuk 4. Thema's

Kennis over dementie

Vorbereidingsopdrachten

1. Ik en dementie

Bedoeling

'Ik denk dat het ongeveer zo was, in het begin van 2011. Dat, nou, ik was natuurlijk zoals iedereen wel eens, vergeetachtig in allerlei dingen en zo. Maar toen had ik ineens op een goede dag, dat ik voor mijn wasmachine stond, die ik al acht jaar had, dat ik helemaal niet meer wist op welke programma ik het moest zetten of zoiets. Dus dan sta ik naar die knopjes te staren en nou ja, ik sta eens een tijdje zo en, en toen ineens kwam dat eigenlijk weer boven. Na een minuut of zo dacht ik, oh ja, wacht even, zo moet het.'

Henny, vrouw, 67 jaar, heeft de Ziekte van Alzheimer

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/henny>

Henny is niet de enige met dementie. **Mensen met dementie** vormen een steeds groter wordende groep die ook nog eens langer thuis blijft wonen. Dat betekent dat jij in jouw werk veel te maken zal krijgen met mensen met dementie. Het is dan ook belangrijk dat je inzicht hebt in hoe jij je het beste kan opstellen tegenover iemand met dementie en dat je inzicht krijgt in **de leefwereld van mensen met dementie** en hun naasten. In deze voorbereidingsopdracht ga je aan de slag met het opfrissen van je kennis over dementie. **Wat weet je** er al vanaf? Ken je mensen met dementie? Wat weet je eigenlijk van hen? In de les bespreken we deze informatie met elkaar.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen:

- Wat weet je van dementie?
- Waar denk je aan bij dementie?
- Ken je iemand in je omgeving met dementie?
- Wat valt je op bij hem of haar?
- Wat vind jij van iemand met dementie?

Resultaat

Je weet wat dementie is en je herkent de eerste tekenen van dementie.

Tijd

30 min.

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

2. De mens met dementie

Bedoeling

In deze opdracht bekijk je dementie vanuit de ogen van iemand met dementie. **Wat vinden zij er zelf van?** Dementie is geen acute ziekte maar vaak een langdurig proces. Mensen met beginnende dementie zijn zich er vaak van bewust dat zij vergeetachtig worden. Zij doen er vaak alles aan om dit te verbergen voor hun naasten. Deze opdracht geeft jou inzicht in hoe mensen met dementie zelf naar hun 'ziekte' kijken en wat dementie volgens hen is en hoe jij hiermee rekening kan houden in de zorg.

Activiteit

Bekijk de videofragmenten en beantwoord onderstaande vragen.

Videofragment 1 Mien vindt het belangrijk om gewoon de dingen te blijven doen

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/aanpassen-en-actief-blijven/mien-vindt-het>

Videofragment 2 Rien vindt het verschrikkelijk als hij mensen niet herkent.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/verschijnselen/desorientatie/rien-vindt-het-verschrikkelijk-als-hij>

Videofragment 3 Nelly is op vakantie en legt hoopjes stenen op de gang om haar kamer terug te vinden

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/nelly-op>

Videofragment 4 De heer Slofstra raakte in paniek tijdens zijn bezigheden in de tuin

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/de-hee-1>

- Hoe zou jij dementie beschrijven?
- Vertel per fragment wat deze mensen vertellen over dementie?
- Welke eerste signalen van dementie herken je in de videofragmenten van Nelly en de heer Slofstra? Hoe kwam de dementie bij hen? aan het licht?
- Hoe willen deze mensen met dementie behandeld worden? Kan je aangeven of er verschillen zijn? Hoe belangrijk zijn de verschillen denk je?
- Vinden mensen met dementie zichzelf afhankelijk van anderen?
- Met welke wensen en aspecten ga je na het maken van deze opdracht rekening houden in de zorg van mensen met dementie?

Praktijk:

Na het beantwoorden van bovenstaande vragen weet je hoe je dementie herkent en weet je wat mensen met dementie belangrijk vinden om hiermee om te gaan. Op je stage ga je het geleerde toepassen. Maak gebruik van het feedbackformulier en laat dit invullen door je praktijkbegeleider. Het feedbackformulier vormt input voor het eindgesprek en de les.

Resultaat

Je herkent de eerste tekenen van dementie en past de zorg daarop aan.

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Tijd

1,5 uur

3. Ga je mee of zeg je nee?**Bedoeling**

Als je met mensen met dementie werkt is het belangrijk om **goed contact** te kunnen maken. Er zijn **verschillende manieren** om contact te maken. Dat is belangrijk om te weten, omdat het je kan helpen in lastige situaties. Bijvoorbeeld wanneer je merkt dat iemand met dementie niet meewerkt tijdens de verzorging. Hoe komt het eigenlijk dat iemand niet meewerkt? En wat doe je dan? Hoe maak je dan toch contact? Of hoe begin je een gesprek in de eerste plaats? En wat kan je doen als zorgverlener om een goede sfeer te creëren?

Deze opdracht is bedoeld om je aan het denken te zetten over hoe je contact maakt met mensen met dementie, hoe je aan kan sluiten bij hun leefwereld en hoe je de betrokkenen kan ondersteunen bij het contact maken.

Activiteit

Bekijk de volgende fragmenten en beantwoord onderstaande vragen:

Videofragment 1: Wim adviseert om je in te leven in degene met dementie

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/omgaan-met-dementie/omgaan-met-dementie/wim-m-adviseert-om-je>

Videofragment 2: Gerda vond het niet altijd makkelijk om mee te gaan in de wereld van haar moeder

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/omgaan-met-dementie/omgaan-met-dementie/gerda-havertong-vond>

- Wat voor tip geeft Wim aan anderen? Wat vind je van zijn advies?
- Wat vindt Gerda moeilijk in de omgang met haar moeder? Welke informatie neem je uit dit filmpje mee?
- Geef twee voorbeelden van hoe jij contact maakt met de mens met dementie.
- Wat kan je doen om aan te sluiten bij de leefwereld van iemand met dementie?
- Welke tips geef je hierover aan de betrokkenen van de mens met dementie?

Praktijk:

Na het beantwoorden van bovenstaande vragen weet je meer over hoe je contact kunt maken met mensen met dementie, hoe je kunt aansluiten bij hun leefwereld en hoe je betrokkenen kunt ondersteunen bij het contact maken met mensen met dementie. Op je stage ga je het geleerde toepassen. Maak gebruik van het feedbackformulier en laat dit invullen door je praktijkbegeleider. Het feedbackformulier vormt input voor het eindgesprek en de les.

Resultaat

Je maakt contact met de mens met dementie en je sluit aan bij hun leefwereld en je kunt hierover adviseren aan betrokkenen van mensen met dementie.

Tijd

1 uur

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

Dagindeling 1

Deze les geeft jou inzicht in wat dementie betekent voor mensen zelf. De les bereidt jou voor op hoe jij als zorgverlener het beste contact kunt maken met mensen met dementie en hoe je de zorg kunt afstemmen op hun behoeften. Dit gaat nog beter doordat je na deze les weet hoe mensen met dementie zelf kijken naar dementie, hoe je de eerste tekenen van dementie kunt herkennen, wat hun behoeften zijn in de zorg en hoe je contact maakt. Ook kun je na deze les uitleggen aan de naasten van mensen met dementie wat dementie is.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1. Ik en dementie	Plenair	15 min.
Bespreken 2 De mens met dementie.	In werkgroepen worden de vragen en feedbacklijsten bij opdracht 2 besproken.	20 min.
Bespreken opdracht 3 Ga je mee of zeg je nee?	Werkvorm: In tweetallen wordt een rollenspel gespeeld waarbij de één zorgvrager is en de ander zorgverlener. De zorgvrager is geblinddoekt. De ander (de zorgverlener):	10 min.
	1. Maakt contact zonder woorden. 2. Draait hem rond en laat hem na 1 minuut los. De zorgvrager probeert zich te oriënteren (één van de tekenen signalen?: desoriëntatie) en vraagt daarbij de hulp van de zorgverlener. Wissel van rol na 5 minuten.	10 min.
	Daarna bespreken we plenair vragen als <ul style="list-style-type: none"> • Hoe was het om zorgvrager te zijn? • Hoe was het om zorgverlener te zijn? • Welk inzicht heb je gekregen? 	10 min.
	Plenaire terugkoppeling en terugkomen op voorbereidingsopdracht 3. Daarna wordt nog een rollenspel gespeeld: Rollenspel: Je legt uit aan de mantelzorger wat dementie is en je adviseert over contact maken met de mens met dementie. Wat is belangrijk.	10 min.

Het ziektebeeld dementie

Vorbereidingsopdrachten

1. De hersenwerking bij dementie

Bedoeling

Deze opdracht helpt jou om te begrijpen hoe dementie ontstaat. Dementie heeft namelijk verschillende oorzaken. Het gaat altijd om een **aantasting van de hersencellen**. Soms komt die aantasting van **'binnenuit'**, soms van **'buitenaf'**. Bij de ziekte van Alzheimer komt die aantasting van 'binnenuit': er treden als vanzelf veranderingen op in de hersencellen, waardoor de hersencellen niet meer kunnen 'werken'. Een andere vorm van dementie is vasculaire dementie, hierbij komt de aantasting juist van buitenaf door een te kort aan zuurstof. Met deze voorbereidingsopdracht verdiep je je in de hersenwerking bij dementie. In de les bespreken we deze informatie met elkaar.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen en maak daarbij gebruik van onderstaande filmpjes:

- Wat gebeurt er met de hersenen tijdens het verloop van de verschillende vormen van dementie. Kies 2 vormen van dementie en beschrijf hiervan het beloop.
- Welke ideeën/gevoelens roepen deze filmpjes bij je op?

1. <https://www.youtube.com/watch?v=0F6mfbg8hso> Vasculaire dementie
2. <https://www.youtube.com/watch?v=hTkuViqhwyw> Lewy body
3. <https://www.youtube.com/watch?v=djxbEwvPt0s> Frontotemporale dementia
4. <https://www.youtube.com/watch?v=DB229yohFXo> Alzheimer

Resultaat

Je weet wat er met de hersenen gebeurt bij de verschillende vormen van dementie en kunt dit toelichten.

Tijd

1,5 uur

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

2. Herkennen van dementie

Bedoeling

Je herkent het vast wel. Je staat in de winkel en denkt ‘**wat moest ik ook alweer kopen?**’ Iedereen vergeet wel eens wat maar niet iedereen heeft dementie. Het meest voorkomende **verschijnsel** van dementie is vergeetachtigheid. De meeste mensen maken zich in het begin geen zorgen om de vergeetachtigheid. Met name oudere mensen zien vergeetachtigheid in eerste instantie als een kenmerk dat bij ouder worden hoort. Maar wanneer weet je nou of het alleen ouderdom is of ook dementie? In deze opdracht verdiep je je in welke vormen van dementie er zijn en hoe je dementie kan herkennen.

Activiteit

Beantwoord onderstaande vragen en maak daarbij gebruik van de volgende websites:

<http://www.alzheimer-nederland.nl/informatie/wat-is-dementie/vormen-van-dementie.aspx>

<http://www.alzheimer-nederland.nl/informatie/wat-is-dementie/veranderingen-in-het-gedrag.aspx>

- Welke vormen van dementie kun je vinden in de teksten?
- Wat zijn de symptomen bij de 4 meest voorkomende vormen van dementie?
- Wat zijn de eerste verschijnselen van dementie? Benoem er minimaal 3.
- Wat is apraxie? Hoe herken je apraxie?
- Wat is afasie? Hoe herken je afasie?

Lees de volgende tekstfragmenten en beantwoord daarna de vragen:

Tekstfragment 1: Biografie van Jan, man, 63 jaar

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/jan-0>

Tekstfragment 2: Biografie van Alfons, man, 55 jaar

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/alfons>

Tekstfragment 3: Biografie Grootkop-Fremijer, vrouw, 73 jaar

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/mevrouw-grootkop-fremeijer>

- Wat vind je van de manier waarop deze mensen omgaan met dementie?
- Is het voor de mensen belangrijk dat dementie werd gediagnosticeerd? Waarom wel of niet?
- Wat is het verschil tussen dementie en ouderdom en hoe herken je het verschil?

Hoewel het voor iedereen anders is, verloopt dementie in verschillende fasen. Veelal de vroege, midden en late fase. Inzicht in deze fasen helpt bij het begrijpen van de veranderingen die na verloop van tijd bij mensen met dementie optreden. Maar niet iedereen krijgt alle symptomen of in dezelfde volgorde. Soms overlappen fasen elkaar of blijkt dat verschijnselen weer veranderen of verdwijnen. Hoe de ziekte verloopt, heeft ook te maken met het persoonlijke kenmerken van degene met dementie zoals zijn of haar emotionele veerkracht, levensomstandigheden en eventuele medicatie.

Bron:

<https://dementie.nl/informatie-en-tips/het-verloop-van-dementie>

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

- Bekijk onderstaande link naar de poster met de verschillen tussen de ziektebeelden depressie, delier en dementie. Hoe onderscheid dementie zich van de andere twee ziektebeelden?
<https://www.nursing.nl/Global/Downloads/NURSING%20Delier%20dementie%20en%20depressie.pdf>

Resultaat

Je kunt de verschillende vormen van dementie beschrijven en kunt het verschil tussen ouderdom, depressie, delier en dementie benoemen.

Tijd

2 uur

Vormen van Dementie:

Dementie betekent letterlijk 'ontgeesting, geestelijke aftakeling'. Bij dementie gaan steeds meer zenuwcellen in de hersenen of verbindingen tussen deze zenuwcellen kapot. Het geestelijk functioneren gaat steeds verder achteruit waardoor het uitvoeren van activiteiten van het dagelijks leven steeds moeilijker wordt.

Dementie is een verzamelnaam voor ruim vijftig ziektes. De bekendste vormen van dementie zijn onder andere de ziekte van Alzheimer en fronto-temporale dementie. Iedere vorm uit zich op een andere manier bij mensen met dementie.

'Achteraf merkte is dat pas doordat ik agressief was naar mijn vrouw toe, mijn vrouw. En [-] ik, dat was helemaal niks voor mij om agressief te zijn. En ik denk dat het toen begonnen is.'

Alfons, man, 55 jaar, heeft fronto-temporale dementie

Bron:

<http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/alfons>

umcg

ZonMw

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Praten Over Gezondheid

3. De verschillende vormen en fasen van dementie

Bedoeling

Dementie is een progressieve ziekte. Dit houdt in dat de toestand van iemand met dementie steeds verslechtert en dat het leven meer en meer bepaald wordt door de ziekte. Dit **verloop van de ziekte** gebeurt over een bepaalde tijdsperiode, welke wisselend is maar wel **in te delen is in een aantal fasen**. In deze opdracht verdiep je je in de fasen van dementie zodat je kan herkennen in welke fase van dementie een persoon zich bevindt en wat de daarbij behorende kenmerken zijn en hoe jij je handelen als zorgprofessional hierop kunt afstemmen.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen aan de hand van je stage of door gebruik te maken van de onderstaande filmpjes.

Audiofragment 1: Henny weet soms plotseling de weg niet meer.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/verschijnselen/desorientatie/henny-weet-soms-plotseling-de-weg-niet>

Videofragment 2: Ans weet niet meer hoe de telefoon werkt.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/verschijnselen/problemen-met-vertellen-en-handelingen/ans-weet-niet>

Videofragment 3: Achteraf baalt Gerard als hij geïrriteerd en kwaad is geworden om iets simpels.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/verschijnselen/hallucinaties-en-andere-verschijnselen/achteraf>

- Geef bij de 3 meest voorkomende vormen van dementie aan wat het tijdsverloop is, uit welke fasen deze vormen van dementie bestaan en hoe je de fasen herkent?
- Welke vorm van dementie hebben Henny, Ans en Gerard? Kan je aangeven in welke fasen de ziekte zich bevindt en hoe je dit herkent?
- Wat betekenen deze verschillende fasen voor jou als zorgprofessional?

Na het beantwoorden van deze vragen weet je welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan. Op je stage ga je het geleerde toepassen. Maak gebruik van het feedbackformulier en laat dit invullen door je praktijkbegeleider. Dit vormt input voor het eindgesprek en de les.

Resultaat

Je beschrijft het verloop van de ziekte dementie en de daarbij behorende fasen en kunt de zorg hierop aanpassen. Daarbij kan je aan de naasten (zoals mantelzorgers) van de mens met dementie uitleggen welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan.

Tijd

1,5 uur

4. Het effect van dementie op het gedrag van de mens met dementie

Bedoeling

Nelly (zie kader hiernaast) is niet de enige die **onzeker** wordt van haar ziekteverschijnselen. Dementie is meer dan alleen een geheugenstoornis. Iemand met dementie kan ook te maken krijgen met andere

ziekteverschijnselen zoals afasie (je kan niet op het juiste woord komen). Daarnaast heeft ongeveer 85 procent van mensen met dementie te maken met **stemmingsproblemen** zoals depressie, angst en apathie. Goed omgaan met mensen met dementie kan lastig zijn omdat je niet altijd precies kan achterhalen wat de behoeften zijn. Wel weten we dat het creëren van een **prettige en vertrouwelijke sfeer** een positieve invloed heeft op hoe iemand met dementie zich voelt. In deze opdracht ga je dieper in op hoe je als zorgprofessional in kunt spelen op de gevoelens van mensen met dementie en waarmee je rekening kunt houden in de zorg.

Activiteit

Bekijk de fragmenten en beantwoord daarna onderstaande vragen:

Videofragment 1: De kinderen van Remmelt helpen hem en zeggen hem dat hij niet bang hoeft te zijn

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/zingeving/levensvragen/de-kinderen-van-remmelt-helpen-hem-en-zeggen>

Videofragment 2: Mels is op jeugd de boules gegaan om eenzaamheid te voorkomen

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/advies/advies/mels-op-jeugd-de-boules-gegaan-om-eenzaamheid-te>

Audiofragment 3: Serife heeft er spijt van dat ze de oude meubels van haar moeder heeft weggegooid

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/omgaan-met-dementie/praktische-tips/serife-heeft-er-spijt-van>

Vragen:

1. Welke vorm van dementie heeft Remmelt? Van welke verschijnselen is er sprake bij Remmelt? En welke gevoelens toont hij?
2. Hoe vind je dat Mels omgaat met zijn gevoelens?
3. Wat zou jij als zorgprofessional kunnen doen om deze mensen te helpen bij het omgaan met hun gevoelens?
4. Waarom is het belangrijk om (deze) gevoelens te herkennen?

*Nelly, 71 jaar, MCI
Nelly vindt het moeilijk dat ze zo onzeker wordt.
'Ja, het valt niet altijd mee. Ik kan er wel heel luchtig dikwijls over doen, maar het valt niet mee. Ik probeer het wel om, het een goed plaatsje te geven, maar ik heb er af en toe echt heel veel moeite mee.'*

Bron:

<http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf/nelly-vindt-het-moeilijk-dat>

5. Waarom heeft Serife er spijt van dat zij de oude meubels heeft weggegooid? Wat leer jij hiervan als zorgprofessional?
6. Sfeer wordt door ieder mens anders ervaren. Mensen met dementie vertonen veel impulsief gedrag. Dat heeft effect op hun gevoelens. Als zorgprofessional kan je rekening houden met die gevoelens. Bijvoorbeeld door rekening te houden met de omgevingsfactoren. Bekijk het filmpje <http://breincollectief.nl/wordpress/207-2/>. Benoem 3 factoren waarmee je als zorgprofessional rekening kan houden.

Resultaat

Je herkent de gevoelens van iemand met dementie, kunt deze benoemen en houdt hiermee rekening in de zorg.

Tijd

1,5 uur

Dagindeling

Deze les geeft jou inzicht in hoe dementie zich ontwikkelt in de hersenen, welke fasen van dementie er zijn en welke verschillende gevoelens iemand met dementie kan ervaren en hoe jij hierop kan inspelen.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1 De hersenwerking bij dementie	Plenair bespreken van hersenontwikkeling bij dementie. Laten zien van het filmpje van Erik Scherder: https://www.youtube.com/watch?v=ah-8CwB15PM	10 min.
Bespreken opdracht 2 Herkennen van dementie en opdracht 3 De verschillende vormen en fasen van dementie	Plenair bespreken huiswerkopdracht. Bespreken vormen, fasen, symptomen van dementie. Wat zagen de studenten in de praktijk? Waarmee houdt je als zorgprofessional rekening in de zorg? Wat doe je anders bij de ene patiënt dan bij de ander en waarom?	15 min.
	In drietallen een rollenspel uitvoeren waarbij de 1 de mantelzorger is van iemand met dementie, een ander een persoon met dementie en één de zorgprofessional. De zorgprofessional gaat in gesprek en legt uit met welke vorm van dementie zijn naaste te maken heeft en uit welke fasen deze vorm bestaat.	15 min.
Bespreken 4 Het effect van dementie op het gedrag van de mens met dementie	Inleiding geven op gevoelens en emoties.	10 min.
	Laten zien van de volgende videofragmenten: <u>Fragment 1: De heer Slofstra heeft moeite met grote groepen</u> http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/de-heer-slofstra-heeft-moeite-met-grote-groepen	10 min.
	<u>Fragment 2: Mien vindt het belangrijk om zelfstandig dingen te blijven doen en omschrijft dementie als een warboel</u> http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/mien-vindt-het-belangrijk-om-zelfstandig-dingen-te-blijven-doen-en	10 min.
	<u>Fragment 3: Mevrouw van Driessel is veranderd in de omgang met andere mensen</u> http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/mevrouw-van-driessel-veranderd-de-omgang-met-andere-mensen	
	Na het bekijken van de videofragmenten worden vragen besproken zoals: <ul style="list-style-type: none"> • Welke gevoelens herken je? • Hoe gaat iemand met dementie om met zijn gevoelens? • Hoe gaan de mantelzorgers en andere betrokkenen 	10 min.

	<p>die worden genoemd in de fragmenten hiermee om? Heb je nog tips voor hen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat zijn, volgens de mensen in de videofragmenten, de voorwaarden om mensen met dementie een positief gevoel te geven? • Wat neem je mee bij het bieden van zorg? <p>Maak als laatste je eigen sos-kaartje: Stel je voor dat jij aan dementie lijdt. In een staat van verwarring en niet wetende waar je bent, vindt iemand jou. Hoe moet deze persoon jou benaderen? Wat vind je fijn en wat niet. Beschrijf vanuit deze gedachte wat anderen juist wel of niet moeten doen.</p> <p>Plenaire: De sos-kaartjes laten voorlezen.</p>	
--	---	--

De verschillende benaderingswijzen

Vorbereidingsopdrachten

1. Een sociale benadering, het beste medicijn?

Bedoeling

'En het wordt niet erger voor mij op dit moment. En misschien wordt het wel, misschien ook wel erger, maar ik leer daar in ieder geval beter mee omgaan, dat ik er geen last, meer last van heb. Want verder kan ik dat niet [-] [zucht].'

Mevrouw van der Linden, 70 jaar, verdenking dementiesyndroom.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/accepteren-vechten-verbergen/mevrouw-van-der>

Veel mensen omschrijven dat men na verloop van tijd aan het idee en aan de verschijnselen van dementie went. De één noemt het berusting, anderen noemen het aanvaarding of acceptatie. Sommigen noemen het 'wennen' aan de ziekte als 'moeten accepteren' of 'het went nooit, maar je leert ermee omgaan'. Dit is het begin van de periode waarin men het leven weer oppakt. Doorgaan met leven met dementie betekent soms ook 'aanpassen' daar waar nodig.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/na-de-diagnose-verwerking-en-het-leven>

Zoals blijkt uit bovenstaande teksten vinden mensen met dementie het ontzettend belangrijk om te leren hoe zij **om kunnen gaan** met het hebben van dementie zodat zij een 'zo normaal' mogelijk leven kunnen leiden. De sociale benadering kan zorgprofessionals en de naasten van mensen met dementie hierbij helpen. Bij de **sociale benadering** ligt de focus niet op de aandoening, maar op (het verbeteren van) **de leefwereld van de persoon met dementie en diens omgeving**. Juist de sociale context is van groot belang, want mensen met dementie kunnen zich steeds moeilijker aanpassen naarmate de ziekte vordert. Daarom is het belangrijk te achterhalen welke aanpassingen van die **sociale context** de kwaliteit van leven kunnen verhogen. In deze opdracht gaan we aan de slag met de sociale benadering.

Gaan we voor 'Cure' of 'Care'?

Volgens Anne-Mei The gaat het huidige dementiedebat om 3 verschillende zuilen.

1. De diagnose en onderzoek naar medicatie voor dementie.
2. De vraag of euthanasie is toegestaan bij dementie.
3. Het verpleeghuis en de taai kwaliteitsdiscussie over dementie in verpleeghuizen.

Anne-Mei meent dat het tijd wordt voor een bredere benadering:

'Dementie wordt nog teveel beschouwd als een ziekte waartegen gestreden moet worden en als een hoge maatschappelijke kostenpost.

Deze eenzijdige benadering sluit niet aan bij de behoeften van mensen met dementie en hun naasten. Voor hen gaat het vooral om wat dementie in het dagelijkse leven betekent: Het gaat om de vraag hoe ze met hun dementie om moeten gaan, en hoe de omgeving dit doet.'

Zij noemt dit een 'sociale benadering van dementie'.

Bron:

<http://www.zorgvoorbeter.nl>

Activiteit

Volgens Anne-Mei The gaat het in een sociale benadering van dementie om drie vragen:

1. Wat verandert er in mij? Ofwel het breindefect
2. Hoe ga ik daarmee om?
3. Welke gevolgen heeft dit voor sociale relaties?

Bekijk de volgende fragmenten en beantwoord de bijbehorende vragen

Vraag 1: De eerste vraag is een direct gevolg van de aandoening:

Wat gebeurt er in het hoofd en lichaam van Leo en de heer Klaasen?

Videofragment 1: Leo komt ten val en bedenkt dat er iets niet klopt.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/leo-komt>

Videofragment 2: De heer Klaasen hoorde zijn vrouw wel maar haar boodschap drong niet tot hem door.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/eerste-tekenen-en-diagnose/hoe-komt-dementie-aan-het-licht/de-heer>

Vraag 2: Hoe gaan Lini en Henny om met de veranderingen?

Videofragment 3: Lini kan zich nog bewust aanpassen.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/accepteren-vechten-verbergen/lini-kan-zich-nog>

Audiofragment 4: Henny vertelt dat ze vaak een geintje maken als er iets niet goed gaat.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/genieten-en-niet-piekeren/henny-vertelt-dat-ze>

Vraag 3: 'Wat betekenen die veranderingen voor mijn relaties met mijn omgeving: partner, kinderen, familie en vrienden? Maar ook voor alle andere relaties met de samenleving?

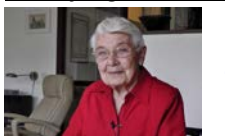
Wat betekenen de veranderingen voor de omgeving en de relaties die Ans en Lini hebben?

Videofragment 5: Ans merkt dat haar man moeite heeft met de veranderingen door de ziekte.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/dementie-en-je-omgeving/veranderingen-je-relatie/ans-merkt-dat-haar>

Videofragment 6: Lini hoopt dat mensen begrijpen dat ze niet meer is wie ze was.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/dementie-en-je-omgeving/reacties-van-anderen/lini-hoopt-dat-mensen>

In hoeverre past Jan, mantelzorger, de sociale benadering toe? Licht je antwoord toe.

Videofragment 7: Jan herstelt de fouten van zijn vrouw achteraf.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/omgaan-met-dementie/omgaan-met-dementie/jan-herstelt-de-fouten>

Resultaat

Je kunt op basis van de sociale benadering aangeven hoe de mensen omgaan met dementie en hoe jij hen kunt benaderen.

Tijd

2 uur

2. Verschillende benaderingswijzen in de zorg

Bedoeling

Om contact te maken met mensen met dementie kan je hen op **verschillende manieren benaderen**. Afhankelijk van de persoon en afhankelijk van wat bij jou past als zorgprofessional kies je voor een bepaalde benaderingswijze. Mensen met dementie zijn vaak vergeetachtig, maar de emoties die gekoppeld zijn aan gebeurtenissen van vroeger herinneren zij zich vaak nog wel. Bijvoorbeeld een liedje, de geur van een bepaald soort eten of een foto. Deze herinneringen helpen bijvoorbeeld om contact te maken met iemand met dementie. Met deze opdracht leer je welke verschillende manieren van benaderen er allemaal zijn.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen:

- Geef in eigen woorden aan wat presentie betekent.
- Welke begrippen zijn belangrijk binnen de presentiebenadering?
- Wat betekent presentie voor jou als zorgprofessional?

Je maakt bij het beantwoorden van de vragen gebruik van het volgende filmpje:

https://www.youtube.com/watch?v=l0ACepi_Lo over presentie
www.presentie.nl

Bekijk de volgende filmpjes van de verschillende benaderingswijzen. Geef na het kijken van elk filmpje een korte samenvatting per benaderingswijze en geef per benaderingswijze een voorbeeld van wanneer jij dit zou inzetten en in welke fase bij mensen met dementie.

<https://www.youtube.com/watch?v=sfkxnTYqGj4> over reminiscentie

https://www.youtube.com/watch?v=ubu0d4IV_tc over Validation

<https://www.youtube.com/watch?v=iAsv0G6xYUA> over (zintuigactivering) snoezelen

<https://www.youtube.com/watch?v=zVBHzjTkL0s> over levensboeken

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/sociale-benadering-dementie.html> over de sociale benadering

Praktijk

Na het beantwoorden van deze vragen weet je welke verschillende benaderingswijzen er zijn en op welke momenten je deze kan inzetten. Op je stage ga je het geleerde toepassen. Maak gebruik van het feedbackformulier en laat dit invullen door je praktijkbegeleider. Dit vormt input voor het eindgesprek en de les.

Resultaat

Je kent de verschillende benaderingswijzen en past deze op het juiste moment toe bij mensen met dementie en je kan daarbij je keuze onderbouwen.

Tijd

1,5 uur

Dagindeling

Je weet wat de verschillende benaderingswijzen zijn en hoe je deze kan inzetten bij het werken met mensen met dementie.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1 Een sociale benadering, het beste medicijn?	Plenair bespreken van de sociale benadering en ermee oefenen. Hoe maak je contact met de mens met dementie en hoe kan je hen benaderen?	15 min.
Bespreken 2 Verschillende benaderingswijzen in de zorg	<p>Plenair bekijken van de voorbereidingsopdracht. Aan de slag met inzetten van de verschillende benaderingswijzen en hierover adviseren aan betrokkenen van mensen met dementie.</p> <p>1. De docent legt fragmenten voor die worden nagespeeld. De studenten leren om de verschillende benaderingswijzen op het juiste moment in te zetten en dit te onderbouwen.</p> <p>2. Rollenspel mantelzorger en zorgprofessional. De zorgprofessional adviseert aan de mantelzorger welke benaderingswijzen er zijn en hoe je deze kan toepassen.</p> <p>Daarna plenair bespreken</p>	20 min.
Bekijken van de film Mariette	<p>Samen bekijk je de korte film. https://www.youtube.com/watch?v=KYcStXGF-hA</p> <p>De volgende vragen worden samen besproken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe vind je dat de kapster Mariette benaderd? • Hoe vind je dat Sophie Mariette benaderd? • Wat roept de scene in de eetzaal bij jou op? • Hoe zou jij omgaan of Wat zou jij doen bij iemand met dementie die niet wil eten? • Wat roept de scene met de handpop bij jou op? • Aan welke benaderingswijze doet dit jou denken? • Hoe zou jij Mariette benaderen? • Welke zorgverlener vind je in deze documentaire goed aansluiten op Mariette en waarom? <p>We eindigen met een discussie over hoe je als verzorgende omgaat met het respecteren van de wensen van de mens met dementie. Bijvoorbeeld als het gaat om wel of niet eten.</p>	25 min.

De rol van mantelzorg(er)s

Vorbereidingsopdrachten

1. De rol van de Mantelzorg(er)

Bedoeling

Gré kijkt terug op een zware maar liefdevolle en dankbare periode. *'Ja, een heel zware periode, een hele liefdevolle periode, een hele dankbare periode. En als je het allemaal bij elkaar optelt, dan heb je het toch nog mooi gehad. Want je hebt van de laatste jaren, heb je iets gemaakt. Dat is een kunstwerk'.*

Gré, 77 jaar, mantelzorg(er)

Bron: [http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorg\(er\)/mantelzorg\(er\)-worden-en-mantelzorg\(e\)-16](http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorg(er)/mantelzorg(er)-worden-en-mantelzorg(e)-16)

Mensen met dementie wonen steeds langer thuis. Dit heeft gevolgen voor de partner. Op het moment dat de partner **langdurig zorgt voor zijn partner met dementie** wordt hij of zij de **mantelzorg(er)**. Ook kunnen andere mensen dan de partner, mantelzorg(er) zijn van iemand met dementie. Deze opdracht helpt jou om aandacht te krijgen voor de mantelzorg(er) zodat je hem of haar herkent en weet wat zijn of haar rol en taken zijn.

Activiteit

Lees de informatie en bekijk de fragmenten bij het thema "Mantelzorg(er) worden en mantelzorg(er) zijn" op de Praten Over Gezondheid website:
[http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorg\(er\)/mantelzorg\(er\)-worden-en-mantelzorg\(er\)](http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorg(er)/mantelzorg(er)-worden-en-mantelzorg(er))

Beantwoord daarbij de volgende vragen:

- Wanneer ben je mantelzorg(er)?
- Wie kan er mantelzorg(er) zijn?
- Wat zijn de verschillende rollen van een mantelzorg(er)?
- Wat kunnen de taken zijn van de mantelzorg(er) bij iemand met beginnende dementie en bij iemand met gevorderde dementie?
- Ziet de mantelzorg(er) zichzelf als mantelzorg(er)?
- Wat zou jij kunnen betekenen voor de mantelzorg(er)?

Resultaat

Je weet wie de mantelzorg(er) is rondom de mens met dementie en wat zijn of haar rollen en taken zijn.

Tijd

1,5 uur

Wat is Mantelzorg?

Mantelzorg is de zorg die mensen vrijwillig en onbetaald verlenen aan mensen met fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen in hun familie, huishouden of sociale netwerk. De diversiteit onder mantelzorgers is dan ook groot. Mantelzorgers zijn er van alle leeftijden, alle etniciteiten en ze zorgen in verschillende vormen voor mensen met allerlei aandoeningen.

Bron:

<http://www.expertisecentrummantelzorg.nl/em/gem-ente-wie-zijn-mantelzorgers.html>

Wie is de mantelzorg(er) van de mens met dementie?

Dit zijn verschillende personen zoals de partner, een vriendin, de buurvrouw, de zoon of dochter. Hier lees je hun verhalen:

Bron:

<http://pratenovergezondheid.nl/biografieen/dementie/dementie-voor-mantelzorgers>

2. Aandacht voor de mantelzorg in de zorgpraktijk

Bedoeling

Mantelzorgers hebben een belangrijke functie als naaste van iemand met dementie. Om ervoor te zorgen dat de persoon met dementie en zijn/haar mantelzorg(er)s het samen redden is het belangrijk om de mantelzorg niet alleen te herkennen maar ook **te erkennen en te ondersteunen in de zorg** voor de naaste met dementie. Maar hoe doe je dat nu precies? Daar gaat deze opdracht over.

Activiteit

Ga in gesprek met een mantelzorg(er) van iemand met dementie en vraag hem of haar naar hun ervaringen.

- Hoe lang bent u al mantelzorg(er)?
- Ziet u uzelf als mantelzorg(er)? Waarom wel of niet?
- Wanneer is de diagnose gesteld, is dit belangrijk voor u en hoe is dit proces verlopen?
- Hoe herkende u dementie bij uw naaste met dementie?
- Hoe ervaart uw naaste met dementie de ziekte en hoe ervaart u het zelf?
- Doet u nog leuke dingen voor uzelf?
- Welke hulpverleners zijn er allemaal betrokken bij de zorg voor uw partner/ouder en door wie wordt u nog meer geholpen?
- Waarbij zou ik, als zorgprofessional, u kunnen helpen?
- Welke taken ervaart u als leuk? En welke als minder leuk?
- Als ik de zorgverlener ben van uw man of vrouw wat zou u dan belangrijk vinden dat ik zou vragen?
- Hoe zou u de ziekte van uw man of vrouw of vader of moeder beschrijven?

Na het beantwoorden van de vragen maak je een samenvatting van dit gesprek en beschrijf je waarbij jij als zorgprofessional de mantelzorg(er) kunt ondersteunen.

Praktijk

Na het beantwoorden van deze vragen weet je wat de mantelzorg(er) belangrijk vindt in de zorg voor zijn naaste met dementie en waarbij jij de mantelzorg(er) kan ondersteunen. Op je stage ga je het geleerde toepassen. Maak gebruik van het feedbackformulier en laat dit invullen door je praktijkbegeleider. Dit vormt input voor het eindgesprek en de les.

Resultaat

Je stemt de zorg voor de mens met dementie af op de kennis en behoeften van de mantelzorg(er) en kunt hem of haar op het juiste moment betrekken en ondersteunen.

Tijd

3 uur

3. Gesprekstechnieken

Bedoeling

In de zorg heb je voortdurend **contact met mensen met dementie**: zowel verbaal als non-verbaal. Een hand op de schouder leggen, iemand aankijken, een gesprek voeren of samen een rondje wandelen. Daarnaast wordt er van jou als zorgprofessional gevraagd dat je ook met anderen zoals collega's, mantelzorgers, de huisarts of je teamleider communiceert om de zorg in goede banen te leiden en de zorg af te stemmen. Goed communiceren is daarom essentieel. **Communicatie is de smeerolie voor een goede zorgverlening**. Maar welke gesprekstechnieken zijn er eigenlijk en hoe kunnen die jou helpen om makkelijker met mensen met dementie, mantelzorgers en collega's te communiceren?

Activiteit

Bekijk de volgende gesprekstechnieken op de website

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/Communiceren-posters.html>

Actief Luisteren

Luisteren Samenvatten Doorvragen (LSD)

Niet Invullen Voor Een Ander (NIVEA)

Daarna bekijk je het videofragmenten op de website en beantwoord je de vragen:

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/Communiceren-Videos-Goed-in-Gesprek.html>

Videofragment 1 Goed in gesprek: Maak jij contact?

1. Beschrijf hoe Sandra contact maakt met mevrouw Goedhart in het goede filmpje. Welke gesprekstechniek zet Sandra in?

Videofragment 2 Goed in Gesprek: Neem jij de tijd?

2. Beschrijf of Siona aansluit bij de beleving van mevrouw Vreeswijk? Hoe doet Siona dit? Neemt zij de tijd? Welk effect heeft dit op mevrouw Vreeswijk?

3. Je blikt terug op het gesprek met de mantelzorger (opdracht 2). Welke gesprekstechnieken heb je toegepast? Waren er knelpunten in het gesprek? Begreep de mantelzorger de vragen – welke wel en welke niet? En wat ging er juist goed in het gesprek?

Resultaat

Je weet welke gesprekstechnieken er zijn en kunt deze herkennen in een gesprek.

Tijd

1,5 uur

Dagindeling

Deze les geeft jou inzicht in het belang van de mantelzorg(er)s en hoe jij deze kunnen betrekken bij de dagelijkse zorg met mensen met dementie. Jij doet kennis en ervaring op met het omgaan met de mantelzorg(er) als naaste van de dementerende.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1 De rol van de mantelzorg(er)	<p>Plenair bespreken van de voorbereidingsopdracht en elkaars ervaringen uitwisselen over het kennismaken met de mantelzorg(er).</p> <p>In tweetallen met grote vellen behang/papier een profiel tekenen en hierbij de woorden beschrijven die jullie zijn bijgebleven uit de interviews met mantelzorg(er)s en praktijksituaties. Wat viel jullie op aan de taken en rollen?</p>	10 min.
Bespreken opdracht 2 Aandacht voor de mantelzorg(er) in de praktijk en opdracht 3 Gesprekstechnieken, en kunnen uitleggen wat dementie is.	<p>Terugkoppeling van de interviews met de mantelzorg(er)s en praktijksituaties. Waar ben je achter gekomen wat je nog niet wist van mantelzorg(er)s?</p> <p>Waar liggen de behoeften van de mantelzorg(er) in de eigen ondersteuning? Welke vragen zijn er?</p> <p>Waar liggen de behoeften van de mantelzorg(er) in de ondersteuning bij de partner met dementie?</p> <p>Hoe kom je erachter wat de mantelzorg(er) wil en hoe kan je dan samenwerken?</p> <p>Rollenspel. De een speelt de mantelzorg(er) en de ander de hulpverlener.</p> <p>Ga in gesprek met de mantelzorg(er)? Je vraagt uit wat de mantelzorg(er) het belangrijkste vindt in de zorg en waar zijn of haar behoeften liggen? Kom samen tot een plan</p> <p>Bij het rollenspel is er aandacht voor verschillende gesprekstechniek zoals LSD en NIVEA.</p> <p>Na dit rollenspel ben je in staat de gesprekstechnieken actief luisteren, LSD en NIVEA toe te passen.</p> <p>Vragen voor evaluatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat vond je lastig om te vertellen? • Met welke informatie was je voorzichtig? • Wat vertel je wel en wat niet? 	<p>15 min. voorbespreken</p> <p>20 min. rollenspel</p> <p>10 min.</p>

De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

Vorbereidingsopdrachten

1. Volhouden van zorg

Bedoeling

"Haar lach en haar dankbaarheid, zijn dingen waardoor je het toch wel volhoudt", aldus Willy, mantelzorger.

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorger/volhouden-van-mantelzorg>

Hoewel er soms momenten zijn waarop mantelzorgers het even niet zien zitten, is voor velen het **volhouden van mantelzorg** een kwestie van 'gewoon' doorgaan. Mantelzorgers vinden hun eigen weg in het volhouden van de zorg voor hun naaste met dementie. De een maakt samen uitstapjes, de ander geeft aan het ontzettend belangrijk te vinden om even iets voor zichzelf te doen. De zorg volhouden is niet vanzelfsprekend. Iedere mantelzorger heeft een eigen verhaal en eigen behoeften zodat zij in staat zijn om de zorg te kunnen volhouden. Maar wat hebben zij dan nodig? Met deze opdracht verdiep je je in hoe mantelzorgers hun taak volhouden en hoe jij hierbij kunt ondersteunen.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen:

- Wat helpt mantelzorgers om de zorg te kunnen volhouden?
- Welke mogelijkheden worden er genoemd?
- Wat zijn risico's voor het volhouden van de zorg?
- Hoe zou jij als zorgprofessional kunnen ondersteunen in het volhouden van de zorg?

Maak bij het beantwoorden van de vragen gebruik van onderstaande website:

<http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorger/volhouden-van-mantelzorg>

Resultaat

Je hebt inzicht in hoe mantelzorgers hun taken volhouden, wat risico's zijn en je houdt hiermee rekening als zorgprofessional.

Tijd

1 uur

2. De inzet van technologie

Bedoeling

“Nou toen ging hij alleen maar wandelen, toen hebben we een, de jongste zoon heeft een, hoe noem je dat, PGS systeem? **GPS?** GPS, ja ik haal dat altijd, PGS is wat anders. GPS systeem om zijn nek gehangen dus dan kon ik zien waar hij was. Want één keer wist hij niet waar hij, hoe moet ik nou verder, maar toevallig waren er kennissen in de buurt, die hem dus de weg weer wezen, en daar zijn we toen erg van geschrokken. En toen heeft hij dus zo'n ding gekregen, en dat vond hij zelf ook erg prettig. Dat hij altijd wist dat er op hem, om hem gedacht werd, laat ik het zo zeggen.”

Elly, 77 jaar, mantelzorger van haar man

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/omgaan-met-dementie/praktische-tips/elly-g-wist-altijd-waar>

Is de partner van iemand met dementie de mantelzorger dan komen er veel taken op hem of haar terecht. De mens met dementie wordt steeds afhankelijker en meer taken komen op de mantelzorger neer. Dit heeft gevolgen voor de relatie tussen mantelzorger en zijn of haar naaste maar ook voor de belastbaarheid van de mantelzorger. Tegenwoordig worden **steeds meer handige technologische hulpmiddelen** ontwikkeld en ingezet. Deze hulpmiddelen vervangen niet de zorg maar kunnen wel ondersteunen bij het veiliger en langer zelfstandig thuis wonen. Specifieke technologieën kunnen bijvoorbeeld de mens met dementie en de mantelzorger meer vrijheid geven om buiten de deur dingen te ondernemen. Weet jij welke technologische hulpmiddelen er zijn om de mantelzorgrelatie te verbeteren en de mantelzorger te ondersteunen in zijn of haar werkzaamheden? Door het werken aan deze opdracht kom je erachter.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen

- Welke hulpmiddelen ken je of kan je vinden waarbij mensen met dementie hulp of zorg op afstand kan krijgen bijvoorbeeld via een beeldscherm of sensoren? Noem er minimaal 3.
- Welke hulpmiddelen ken je of kan je vinden die mensen kunnen inzetten als geheugensteun? Noem er minimaal 3.
- Welke hulpmiddelen ken je of kan je vinden ter ondersteuning van de communicatie tussen iemand met dementie en de mantelzorger (mantelzorgrelatie)? Noem er minimaal 5.
- Welke hulpmiddelen zijn er die de mantelzorger kunnen ondersteunen of ontlasten? Noem er minimaal 5.

Je kunt bijvoorbeeld op google zoeken of via appstore.

Praktijk:

Op je stage of in je omgeving maken mantelzorgers vast al gebruik van technologische hulpmiddelen. Welk hulpmiddel ondersteunt de mantelzorger in zijn taken? Over welk hulpmiddel zijn de mantelzorgers erg te spreken? En waarom dan? Welk hulpmiddel zou je zelf inzetten? Pas één van deze hulpmiddelen toe in de praktijk zodat je weet hoe het werkt en hoe je het kan inzetten. Neem de uitwerkingen mee. Tijdens de les informeer je medestudenten over dit hulpmiddel.

Resultaat

Je kunt technologische hulpmiddelen toepassen om de mantelzorger te ondersteunen.

Tijd

1,5 uur

3. Signaleren van ontspoorde mantelzorg

Bedoeling

Als zorgprofessional kom je veel bij mensen over de vloer. Je spreekt mensen met dementie en zijn of haar mantelzorger. In sommige gevallen komt het voor dat de **zorg voor de mantelzorger te zwaar** wordt. De mantelzorger weet dan niet goed meer om te gaan met de situatie en zijn naaste met dementie. De mantelzorgrelatie komt dan onder druk te staan en in het ergste geval 'ontspoorde' de zorg. Deze opdracht geeft je inzicht in hoe mantelzorg kan ontsporen en wat jij als zorgprofessional kunt signaleren en ondernemen.

Activiteit

Bekijk het volgende filmpje waarin uitgelegd wordt wat ontspoorde zorg is.

https://www.youtube.com/watch?v=09bo_12HA0

Beantwoord de volgende vragen:

- Welke vormen van ontspoorde zorg zijn er?
- Wat is het verschil tussen ontspoorde zorg en mishandeling?
- Wat vertelt deze mevrouw over hoe zij omgaat met ontspoorde zorg?

Bekijk het volgende filmpje van een man die 'ontspoorde':

<https://www.youtube.com/watch?v=0YUVx4Xdgps>

Beantwoord de volgende vragen

- Waarom werd deze meneer boos op zijn vrouw?
- Denk je dat deze meneer begrijpt wat dementie doet met zijn vrouw?
- Welke gevoelens herken je bij deze meneer?
- Hoe zou je deze meneer kunnen ondersteunen?

Beantwoord de algemene vragen?

- Benoem 3 signalen van overbelasting bij een mantelzorger
- Benoem 3 signalen hoe je ontspoorde mantelzorg herkent
- Wat is het verschil tussen ontspoorde mantelzorg en mishandeling?
- Wat kunnen de gevolgen zijn van ontspoorde mantelzorg?
- Welke stappen onderneem je bij ontspoorde mantelzorg?

Maak bij het beantwoorden van de vragen gebruik van de volgende documenten:

- https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Factsheet%20ontspoorde%20mantelzorg%20%5bMOV-695455-1.1%5d.pdf
- https://www.movisie.nl/artikel/wat-ontspoorde-mantelzorg?gclid=CONv7Y_9vcwCFdS7GwodYrsAVg
- https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Signalenkaart-Ontspoorde-Mantelzorg%20%5BMOV-458810-1.1%5D.pdf Signalenkaart ontspoorde mantelzorg
- <https://www.youtube.com/watch?v=RsSwefnr2VE> Niet pluis gevoel

Resultaat

Je herkent overbelasting en ontspoorde mantelzorg en je weet te handelen bij ontspoorde mantelzorg.

Tijd

1,5 uur

Dagindeling

Deze les geeft jou inzicht in hoe de omgeving van mensen er thuis uitziet, hoe je ontspoorde mantelzorg herkent en hoe je technologische hulpmiddelen kan inzetten om thuis wonen voor de dementerende en mantelzorger te vergemakkelijken en hen enige vrijheid terug te geven.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	15 min.
Bespreken opdracht 1 Volhouden van zorg	Plenair bespreken van de voorbereidingsopdracht. Bespreken van: - de relatie tussen de mantelzorger en de naaste met dementie - hoe de mantelzorger de zorg volhoudt - voelsprietten ontwikkelen om overbelasting bij mantelzorgers te voorkomen - hoe ga je het gesprek aan?	20 min.
Bespreken opdracht 2 De inzet van technologie	Terugkoppeling van de technologische hulpmiddelen die studenten hebben gezien en ingezet.	20 min.
Bespreken 3 Signaleren van ontspoorde mantelzorg	Bespreken van je rol als zorgprofessional bij 'ontspoorde zorg' - hoe herken je dit? Groepsgesprek over wat studenten ervaren over dit onderwerp op hun stageplek. Komt dit wel eens voor of is het wellicht een taboe? Hoe komt het dat het een taboe is? Wat zegt de mantelzorger hierover? Wat kan je doen om met de mantelzorger of de mens met dementie in gesprek te komen en hen het vertrouwen te geven om situaties bespreekbaar te maken? Hierbij terugkomen op de voorbereidingsopdracht. In laten vullen van het stappenplan aan de hand van een casus. Wat onderneem je bij 'ontspoorde' mantelzorg? Wat zijn jouw taken als zorgprofessional?	15 min. 15 min.

De beeldvorming over de ziekte dementie

Vorbereidingsopdrachten

1. Stigma's bij 'dementie'

Bedoeling

Er wordt vaak over mensen met dementie gesproken alsof 'dementie' alleen maar een lastige ziekte is. **De beeldvorming rondom mensen met dementie is zeker niet altijd positief.** In de media wordt een beeld geschetst dat kwetsend kan zijn voor mensen met dementie en hun naasten. De zogenoemde stigma's. Wat vind jij van deze stigma's? En **wat is jouw idee en beeld eigenlijk van dementie?** Vind jij dat het leven nog zin heeft als je dementie hebt? In deze les verdiep je je in de beeldvorming rondom dementie.

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen:

- Wat is het beeld van dementie dat de media schetst?
- Wat is de invloed van de media op de beeldvorming van dementie?
- Wat vind je van deze beelden? Beschrijf dit op papier.

Hierbij kan je gebruik maken van de volgende websites:

<http://dementieverhalenbank.nl/stigma-op-dementie-zit-vroegtijdige-diagnose-in-de-weg/>

Beantwoord de volgende vragen:

- Welk beeld heb jij van verpleeghuizen?
- Welk beeld wordt er door de media geschetst over verpleeghuizen?
- Wat kan een veilige woonomgeving voor mensen met dementie betekenen? Je kunt hiervoor gebruik maken van het volgende videofragment:

Videofragment 1: Wim is van mening dat er meer positieve aandacht voor de verpleeghuissector moet komen

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/de-mentie/dementie-voor-mantelzorgers/informatie-ondersteuning-en-professionele-zorg/de-zorg-het-9>

Resultaat

Je weet hoe de beeldvorming is over dementie en welke verschillende stigma's er heersen over mensen met dementie in de media.

Tijd

2 uur

Media uitspraken over de mens met dementie:

'Alzheimer mag geen nationale ramp worden' (Slogan Alzheimer Nederland in 2004)

'Dementerenden zijn wegwijnende zombies in poeluiers' (Directeur van Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige euthanasie in 2008).

Prof. B. Van Gorp en T. Vercruyse stellen dat 'Het stigma, de taboes, het isolement en de frustraties die ontstaan omdat men zich niet begrepen voelt... geen lichamelijke symptomen van dementie zijn, maar gevolgen van de manier waarop de samenleving met dementie omgaat.'

2. Denken in mogelijkheden

Bedoeling

“Elke dag is meegenomen. Ik moet nu van elke dag een feest maken. En dat is niet dat ik elke dag zat moet zijn of wat dan ook, nee ik moet dus gewoon elk moment beleven. .... Gewoon, ik probeer gewoon de mensen en dat, zoveel mogelijk het positieve er van in te zien, en door voor mezelf de leuke dingen eruit te halen die er zijn”

Rien, 71 jaar, vasculaire dementie

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/genieten-en-niet-piekeren/rien-probeert-de-leuke>

In de vorige opdracht heb je je verdiept in het beeld over dementie dat wordt geschetst door de media. In deze opdracht verdiep je je in **wat mensen met dementie en hun mantelzorgers zelf zeggen** over de aandoening. Wat vinden zij zelf van het leven met dementie?

Activiteit

1. Bekijk het volgende fragment en beantwoord daarna de vragen:

Videofragment 3: Mevrouw de Does voelt zich geen patiënt.

Bron: <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf/mevrouw-de-does-vertelt-dat>

- Wat vindt mevrouw Does ervan dat zij dementie heeft?
- Wat neem jij mee uit dit filmpje als zorgprofessional?

1. Bevraag eens mantelzorgers en collega's over wat hun leukste moment was dat zij deelden met iemand met dementie. Je mag de antwoorden filmen, weergeven in een collage of beschrijven. Je kan ook gebruik maken van de filmpjes op de PratenOverGezondheid website <http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers>
2. Hoe zijn jouw ideeën over het hebben van dementie veranderd na het bekijken van de fragmenten en het voeren van de gesprekken? Beschrijf het beeld dat je nu hebt van leven met dementie. Welk beeld is voor jou realistisch?

Resultaat:

Je weet op basis van echte verhalen hoe mensen met dementie en hun mantelzorgers over dementie denken en je hebt inzicht in je eigen vooroordelen over dementie.

Tijd:

1 uur

Dagindeling

Deze les geeft jou inzicht in hoe jij en de maatschappij naar mensen met dementie kijken. Iedereen praat op zijn of haar manier over de mens met dementie. Hoe spreek jij eigenlijk over iemand die dementie heeft en in hoeverre ben jij ervan overtuigd dat iemand met dementie niet of wel in staat is om zijn leven zin te geven?

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	15 min.
Bespreken van stigma's	<p>In werkgroepjes tot een aantal stigma's komen die er in de maatschappij heersen over dementie. Stigma is een ander woord voor vooroordeel. Het is een negatieve stempel dat de manier beïnvloedt waarop mensen zichzelf zien en gezien worden.</p> <p>1. Beschrijf verschillende stigma's over het leven met dementie. 2. Per stigma beschrijf je hoe je deze in een specifieke situatie met argumenten kunt verwerpen.</p> <p>Door deze opdracht kom je erachter dat je veelal woorden gebruikt die kwetsend kunnen zijn. Aan de andere kant leer je hoe je stigma's kunt verwerpen. Deze informatie kun je ook meegeven aan bijvoorbeeld de mantelzorger en/of collega's.</p> <p>De flappen met stigma's ophangen en met elkaar bediscussiëren. Plenaire terugkoppeling</p>	30 min.
Bespreken opdracht 1 Stigma's bij dementie en opdracht 2 Denken in mogelijkheden	<p>Plenair bespreken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat vinden mensen met dementie zelf van dementie? • Wat waren jouw overtuigingen? En nu? • Hoe praat je over iemand met dementie? Welke stigma's gebruik je zelf? Dit kan je koppelen aan dat wat zij hebben opgeschreven. Benoem de verschillen. • Discussie care en cure. Waar richt je je in de toekomst op als zorgprofessional? Wat past bij jouw beschreven beeld van zorg voor mensen met dementie? <p>Hierbij kunnen fragmenten van de PratenOverGezondheid website worden gebruikt. http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/emotionele-beleving-van-dementie</p>	30 min.
Rollenspel	In deze opdracht leer je om het gesprek aan te gaan met anderen over de stigma's rondom dementie en kan je op een adequate manier communiceren over dit beeld.	10 min.

Omgaan met verlies en rouw bij dementie

Vorbereidingsopdrachten

1. Impact van dementie

Bedoeling

Tijdens het dementieproces krijgen zowel de mens met dementie als de familieleden of vrienden van de mens met dementie te maken met gevoelens die vergelijkbaar zijn met een rouwproces. Omdat er geen sprake is van een 'echt' verlies van een persoon worden gevoelens vaak niet als zodanig herkend door **iemand met dementie** en door **de mantelzorger**. Tijdens deze opdracht ga je aan de slag met welke soorten van verlies er eigenlijk zijn en wat dit betekent voor iemand met dementie. Als het gaat over de gevolgen van dementie op iemands leven gaat het eigenlijk altijd maar over één ding: men verliest de grip op zichzelf en op zijn leven.

"Er zijn heel veel dingen die je wel wilt, maar niet meer kunt"

"Het zijn allemaal dingen die uit jou verdwijnen"

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie>

Activiteit

Beantwoord de volgende vragen en maak daarbij gebruik van de website

<http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf>

- Mensen met dementie krijgen onder andere te maken met lichamelijk verliezen. Welke vormen van verlies zijn er nog meer? Benoem er minimaal 3.

- Bekijk onderstaande fragmenten en geef aan wat de impact is van dementie voor Mels, Nelly en mevrouw Houtman.

Videofragment 1 Het wegdoen van de auto raakt Mels in zijn eigenwaarde.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf/het-wegdoen-van-de-auto>

Videofragment 2: Nelly vindt het moeilijk dat ze zo onzeker wordt.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf/nelly-vindt-het-moeilijk-dat>

Videofragment 3: Mevrouw Houtman vertelt hoe zij haar vrijheid moet inleveren.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/impact-van-dementie/verlies-van-jezelf/mevrouw->

Verliesdriehoek:

Verlies heeft veel gezichten. De overeenkomst is dat je leven verandert doordat je iets los moet laten.

Herman de Mönnink heeft het over de verliesdriehoek, waarin drie factoren een belangrijke rol spelen om tot een positieve verliesverwerking te komen:

1. Verliesimpact: deze staat voor de mate van inbreuk die de verliesgebeurtenis doet op de bestaande levensstructuur.

2. Verliescoping: de persoonlijke wijze van omgaan met het verlies, de ontstane ontregeling.

3. Verliessupport: de sociale steun bij het verlies vanuit de omgeving.

Het is van belang dat deze factoren in evenwicht zijn.

Bron: Herman de Mönnink, Verlieskunde, 2004

[houtman-vertelt-hoe](#)

Videofragment 4: Mevrouw Houtman is nu op een alternatieve manier met fotograferen bezig.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/aanpassen-en-actief-blijven/mevrouw-houtman-nu>

- Videofragment 5: De zoon van mevrouw Houtman biedt veel steun door te luisteren en het ziekteproces te volgen.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-patienten/steun-en-daagopvang/steun-ontvangen/de-zoon-van-mevrouw-houtman>

Resultaat

Je weet wat de verliesdriehoek is en kan de impact van verlies voor mensen met dementie benoemen.

Tijd

2 uur

2. Impact van verlies voor de mantelzorg

Bedoeling

Het kan voor een mantelzorgers enorm moeilijk zijn om met de veranderende situatie en het gedrag van hun naaste met dementie om te gaan. Iemand met dementie gaat steeds minder lijken op de persoon die hij of zij ooit was. Het proces van de ziekte is voor de familie en vrienden een opeenstapeling van verschillende soorten verlies. Vooral gedragsveranderingen van de naaste met dementie heeft een grote emotionele impact op de mantelzorgers. In deze opdracht krijg je hierin meer inzicht.

"Ik ben er 24 uur per dag mee bezig, zo'n impact heeft het op het leven"

"Het leven staat op z'n kop, niets is meer vanzelfsprekend"

Dit zijn enkele uitspraken van mantelzorgers over hoe de dementie van hun naaste het eigen leven beïnvloedt. Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-het-leven-van-de-mantelzorgers>

Activiteit

Afhankelijk van de relatie tot de persoon met dementie zijn er verschillende verliezen, bijvoorbeeld dat de persoon die hij of zij kende is veranderd. Benoem nog minimaal 3 verliezen waarmee de mantelzorgers te maken krijgt in het proces van de partner met dementie. Gebruik bij het beantwoorden van deze vraag de volgende website:

<http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-het-leven-van-de-mantelzorgers>

Bekijk de volgende videofragmenten en geef aan wat de gevolgen zijn van leven naast iemand met dementie en wat de impact is op de relatie?

Videofragment 1: Elly ligt 's nachts wakker van het piekeren.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-het-leven-van-de-mantelzorgers/elly-g-lijgt-s>

Videofragment 2 Yvonne mist haar maatje

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-de-relatie/yvonne-mist-haar-maatje>

Videofragment 3: Joke beschouwt haar man als haar grote zoon

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-de-relatie/joke-s-beschouwt-haar-man-als-haar>

Videofragment 4: De relatie van Margreet en haar man is intenser geworden

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-de-relatie/de-relatie-van-margreet-en-haar-man>

Resultaat

Je weet welke vormen van verlies er zijn voor de mantelzorger en wat hiervan de impact kan zijn.

Tijd

1 uur

3. Rouwtaken en verliesverwerking

Bedoeling

In de **beginfase van de dementie** kunnen degene met dementie en de mantelzorgers heen en weer geslingerd worden tussen wanhoop en een onrealistisch optimisme dat ze binnenkort een geneesmiddel vinden. De mens met dementie **ontkent soms** dat er iets aan de hand is. Dit is een normale reactie. Hiermee proberen de mensen met dementie zich af te schermen tegen pijnlijke gevoelens, het verdriet en de machteloosheid. In een **volgende fase** is het verlies een realiteit. Deze fase gaat bij de mantelzorgers vaak gepaard met gevoelens van angst "herkent hij me vandaag wel?", boosheid "waarom overkomt dit ons?" en schuld of twijfel "doe ik niet te weinig voor mijn naaste met dementie?". **Op een bepaald moment wordt het verlies erkend.** De pijn en het verdriet blijven, maar de mantelzorgers proberen te accepteren dat de persoon met dementie is veranderd. Als zorgprofessional kan je hierbij ondersteunen. Je kan helpen mantelzorgers inzicht geven in deze gevoelens en emoties en dat deze horen bij de veranderende situatie. De mantelzorgers en zijn of haar naaste met dementie zijn op zoek naar een nieuwe balans, een nieuwe situatie.

Activiteit

Beantwoord onderstaande vragen. Hierbij kan je gebruik maken van de informatie in het kader hiernaast en de informatie op de website www.verlieskunde.nl/artikelncrv.doc

- Volgens Herman de Mönnink is het van belang dat de overgang van de oude naar de nieuwe situatie gepaard gaat met het uitvoeren van drie rouwtaken. Benoem deze rouwtaken.
- Hoe zou je de rouwtaken beschrijven bij de ziekte dementie?
- Wat bedoelt de Mönnink met positieve verliesverwerking?
- Welke 3 factoren zijn belangrijk bij positieve verliesverwerking?

Bekijk de videofragmenten en beantwoord de bijbehorende vragen:

Videofragment 1 Lini kan zich nog bewust aanpassen

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/de-dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/accepteren-vechten-verbergen/lini-kan-zich-nog>

Hoe vind je dat Lini omgaat met haar verlies? Welke rouwtaak voert Lini nu uit als je kijkt naar de 3 rouwtaken?

Videofragment 2 De heer Slofstra doet er alles aan om tegen de ziekte te vechten.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/de-dementie-voor-patienten/doorgaan-met-leven/accepteren-vechten-verbergen/de-heer-slofstra-0>

Hoe vind je dat meneer Slofstra omgaat met het verlies dat gepaard gaat met Alzheimer? Licht je antwoord toe.

Praktijk:

In je stage ga je het gesprek aan met iemand met dementie en zijn of haar mantelzorgers over hun gevoelens bij hun veranderende situatie. Neem de rouwtaken mee in je benadering. Je praktijkbegeleider geeft feedback en je

Herman de Mönnink beschrijft de volgende rouwtaken:

1. De aanvaardingstaak: het bewust erkennen van de feitelijke impact van het verlies.

2. De afscheidstaak: het bewust opbouwen van het nieuwe levenshoofdstuk. Dit vergt een innerlijke en uitwendige aanpassing aan de nieuwe situatie.

3. De opbouwtaak: het bewust opbouwen van het nieuwe levenshoofdstuk. Dit vergt een innerlijke en uitwendige aanpassing

beschrijft zelf hoe het gesprek is gegaan.

Resultaat

Je kent de rouwtaken en weet deze in de benadering van de mens met dementie en de mantelzorg mee te nemen.

Tijd

1 uur

Dagindeling

Deze les geeft jou inzicht in hoe jij de mens met dementie en de mantelzorg kan ondersteunen bij het inzicht krijgen in het verlies dat gepaard gaat met het krijgen van dementie. Na deze les weet je welke soorten verlies er zijn en hoe je dit kan aankaarten in de benadering van mantelzorgers.

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken 1 Impact van dementie	Plenair intro Bespreken van de gevolgen van het leven met dementie. Welke verliezen zijn er zowel voor degene met dementie als voor de mantelzorg? Welke verliezen heb je zelf meegemaakt? En wat voor impact heeft dit gehad? Daarna bespreken van de filmpjes en wat voor impact deze hebben gehad op de studenten.	20 min.
Bespreken van opdracht 2 Impact van verlies voor de mantelzorg	Plenaire intro Bespreken wat impact van verlies betekent en wat de bijbehorende rouwtaken kunnen zijn.	25 min.
Rollenspel	Rollenspel: één iemand is de zorgverlener, de ander de mantelzorg en een derde iemand met dementie. Open het gesprek en vraag de mantelzorg hoe het met hem of haar is. Je houdt in het gesprek rekening met de rouwtaken. Daarnaast vraag je de mantelzorg naar zijn of haar draagkracht en draaglast.	20 min.

Diversiteit en dementie

Vorbereidingsopdrachten

1. Diversiteit

Bedoeling

Cultuur en geloof dragen mevrouw Boulaghbage op om te zorgen voor anderen. *‘Sowieso zit dat in onze cultuur, zeg maar, dat je voor oudere mensen zorgt. En ja, ik denk als, als, ja, dat hoort erbij gewoon. Ja, je bent verplicht aan een kant, maar dat doe je met, ja [-] Verplicht, verplicht? Van hart en ziel, niemand verplicht jou, maar jouw hart zegt, je moet iets betekenen voor je schoonvader. Dus dat hoort gewoon in onze cultuur. Dat hoort, ja. Ze hebben voor mijn man ook gezorgd toen hij klein was en nu hoort dat wij voor hen zorgen natuurlijk. En wij willen ook zorgen.’*

Mevrouw Boulaghbage, 46 jaar, mantelzorger van haar schoonvader die de ziekte van Alzheimer heeft.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorger/mantelzorger-woorden-en-mantelzorger-5>

Mevrouw Boulaghbage is van Marokkaanse komaf. Als zorgprofessional is het belangrijk je te realiseren dat een andere cultuur ook andere gebruiken met zich meebrengt. Gebruiken die voor jou vanzelfsprekend zijn hoeven dit niet te zijn voor iemand anders. En dat is nou ook zo leuk aan je werk. Je krijgt te maken met zoveel mensen en allemaal verschillend. Met deze opdrachten krijg je inzicht in de diversiteit van mensen met dementie.

Activiteit

1. Diversiteiten kennen verschillende aspecten. Om achter de verschillende aspecten te komen bekijk je onderstaande filmpjes en beantwoord je de vragen: Welke aspecten vinden de mensen belangrijk en waarom? Hoe kan jij hiermee rekening houden als zorgprofessional?

Videofragment 1: Bidden om kracht maakt Yvonne sterk en rustig

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/het-zijn-van-mantelzorger/volhouden-van-mantelzorg/bidden-om>

Tekstfragment 2: Alies heeft in haar opvoeding meegekregen dat je voor elkaar zorgt.

Bron: <http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/zingeving/zorgmottos/alies-heeft-haar-opvoeding-meegekregen-dat>

2. Maak een overzicht van 6 verschillende vormen van diversiteit. Bij iedere diversiteit benoem je een aspect waarmee je rekening moet houden als zorgprofessional. Een voorbeeld; *Diversiteit is ‘de sekse/het gender’; het aspect: het is goed om je er bewust van te zijn dat niet iedere*

Diversiteit is een overkoepelende term voor verschillen bij mensen. Voorbeelden van diversiteit zijn het geslacht, leeftijd en levensfase, etniciteit en geloof. Wil je beter omgaan met diversiteiten dan kan de informatie op de volgende website je ondersteunen:

Bron:

<http://www.zorgvoorbeternl/ouderenzorg/diversiteit-wat-kun-je-doen.html>

vrouw door een man gewassen wil worden en vice versa.

3. Je gaat in gesprek met je opa, oma of een ander ouder persoon die je kent. Je maakt het onderwerp diversiteit bespreekbaar en maakt op basis van dit gesprek een levensboek. Voor het maken van het levensboek gebruik je het stappenplan dat staat beschreven in het volgende document:

<https://www.zorginzicht.nl/bibliotheek/levensboeken-in-de-geestelijke-gezondheidszorg/PraktijkvoorbeeldenDocumenten/Boek%20Handleiding%20Levensboeken%20A4.pdf>

Dit levensboek geeft inzicht in verschillende diversiteiten zoals leeftijd, samenstelling van de familie etc.

Neem de uitwerkingen mee naar de bijeenkomst.

Resultaat

Je kent de relevante aspecten van diversiteit in de zorg van de mens met dementie en kunt hierover in gesprek.

Tijd

3 uur

Dagindeling

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Over de streep	<p>Over de streep:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wil iedereen die een man is naar de overkant lopen? • Wil iedereen die ouder is dan 18 jaar naar de overkant lopen? • Wil iedereen die bidt naar de overkant lopen? • Wil iedereen die niet in Nederland is geboren naar de overkant lopen? • Wil iedereen met een partner van een andere afkomst naar de overkant lopen? • Wil iedereen die iemand kent met dementie naar de overkant lopen? • Wil iedereen die aan een chronische ziekte lijdt naar de overkant lopen? • Wil iedereen die mantelzorger is naar de overkant lopen? 	30 min.
Bespreken opdracht 1 Diversiteit	<p>Terugkoppeling van diversiteiten en aspecten opdracht 1</p> <p>Delen van verhalen van de levensboeken die zijn gemaakt. Wat is er belangrijk voor jou als zorgprofessional? Waarmee houd je rekening in de zorg?</p>	30 min.
Maken van een eigen levensboek	<ol style="list-style-type: none"> 1. Interview elkaar 5 minuten over een onderdeel uit het leven. 2. Wat moet er in jouw levensboek? 3. Wat vind je belangrijk? 4. Met welk aspect moet een ander echt rekening houden? 5. Geef samen vorm aan hoe je het verhaal uiteindelijk wilt verbeelden. <p>Terugkoppeling: Stel de ander voor en vertel wat het belangrijkste is voor hem of haar.</p>	<p>10 min</p> <p>15 min.</p>

Hoofdstuk 5. Literatuur

Algemene informatie over dementie:

<https://www.alzheimer-nederland.nl/dementie/over>

<https://www.hersenstichting.nl/alles-over-hersenen/hersenaandoeningen/dementie>

<https://www.kiesbeter.nl/onderwerpen/dementie-en-alzheimer>

<http://www.thuisarts.nl/dementie>

<https://www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/dementie/item41766>

<https://www.ziekenhuis.nl/ziektebeelden/d/dementie/item516>

<http://www.alzheimercentrum.nl/dementie/wat-is-dementie/>

<http://www.alzheimercentrum.nl/patienten/leven-met-dementie/>

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-demente-ouderen.html>

Ervaringsverhalen over dementie

<http://pratenovergezondheid.nl/dementie>

<http://dementieverhalenbank.nl/>

Informatie over mantelzorg

<https://www.mezzo.nl/pagina/voor-mantelzorgers/thema-s>

<http://www.expertisecentrummantelzorg.nl/em/over-mantelzorg.html>

Informatie over domotica:

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-technologie-hulpmiddelen.html>

<http://www.domoticawonenzorg.nl/>

Informatie over de sociale benadering:

<http://62.204.93.110/~dementieve/wp-content/uploads/2015/09/Sociale-Benadering-Dementie-het-beste-medicijn.pdf>

Zie voor een overzicht van interessante boeken:

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-boeken-video.html>

Hoofdstuk 6. Bijlagen

6.1 Bijlage 1 Feedbackformulier - Kennis over dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren	Feedback van de praktijkbegeleider
De student:	
Herkent bij een patiënt de vorm van dementie en benoemt de vorm van dementie.	
Herkent bij een patiënt de fase van dementie; benoemt de fase van dementie	
Houdt in de zorg rekening met de persoonlijke behoeften van de mens met dementie	
Maakt goed contact met de mens met dementie	
Sluit aan bij de leefwereld van de mens met dementie.	
Legt uit wat dementie is aan de naasten van mensen met dementie.	
Ondersteunt de mantelzorger en naasten van de mens met dementie bij het contact maken met hun naaste met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 2 Feedbackformulier - Het ziektebeeld dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent de verschijnselen van verschillende vormen van dementie; benoemt wat de verschijnselen van de verschillende vormen van dementie zijn.	
Herkent de vorm van dementie en de fase; benoemt de vorm en fase van dementie.	
Onderscheidt dementie van een delier en een depressie.	
Biedt zorg waarbij rekening wordt gehouden met de vorm van dementie en de fase waarin de dementie zich bevindt.	
Legt uit aan de naasten (o.a mantelzorgers) van de mens met dementie wat er met de hersenen gebeurt, welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan.	
Herkent gevoelens bij de mens met dementie en benoemt deze gevoelens.	
Biedt zorg waarbij rekening wordt gehouden met de gevoelens van de mens met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 3 Feedbackformulier - De verschillende benaderingswijzen

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent in een gesprek met iemand met dementie hoe diegene met dementie omgaat; beschrijft hoe iemand met dementie omgaat.	
Herkent in een gesprek tussen de zorgverlener en de mens met dementie de benaderingswijze die de zorgverlener inzet; beschrijft de benaderingswijze tussen zorgverlener en de mens met dementie.	
Past een van de benaderingswijzen toe in gesprek met de mens met dementie en licht zijn keuze achteraf toe aan de praktijkbegeleider.	
Adviseert in een gesprek de mantelzorger over welke benaderingswijzen er zijn en welke hij of zij kan inzetten bij zijn naaste met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 4 Feedbackformulier - De rol van de mantelzorger

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent de mantelzorger van de mens met dementie; beschrijft wie de mantelzorger van de mens met dementie is.	
Gaat in gesprek met de mantelzorger en/of de mens met dementie en past daarbij de verschillende gesprekstechnieken (LSD en NIVEA) toe.	
Brengt de behoeften van de mantelzorger in kaart.	
Betrekt, indien nodig, de mantelzorger bij de zorg voor de mens met dementie en onderbouwt zijn handelen.	
Ondersteunt, indien nodig, de mantelzorger bij de zorg voor de mens met dementie en onderbouwt zijn handelen.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 5 Feedbackformulier - De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Beschrijft de risico's van langdurige mantelzorgtaken.	
Bespreekt met de mantelzorger de risico's en gaat samen op zoek naar een goede balans.	
Herkent signalen van overbelasting bij de mantelzorger en kan deze aankaarten in een gesprek met de mantelzorger.	
Herkent signalen van ontspoorde zorg en kan deze aankaarten in een gesprek met de mantelzorger en deze registreren.	
Gaat in gesprek met de mantelzorger en mens met dementie over technologische hulpmiddelen en zet minimaal 1 hulpmiddel in dat de mantelzorger kan ondersteunen.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 6 Feedbackformulier - De beeldvorming over de ziekte dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Laat in een gesprek met de praktijkbegeleider zien wat zijn of haar eigen beeldvorming is over dementie.	
Kan in een gesprek met de praktijkbegeleider op een adequate manier reageren als hij of zij je een aantal stigma's voorlegt.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 7 Feedbackformulier - Omgaan met verlies en rouw bij dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Beschrijft de vormen van verlies en wat de impact hiervan kan zijn voor de mens met dementie en de mantelzorgers.	
Gaaf in gesprek met iemand met dementie en zijn of haar mantelzorgers en kaart hun gevoelens aan bij de veranderende situatie waarbij hij/zij de vormen van verlies herkent.	
Gaaf in gesprek met iemand met dementie en zijn of haar mantelzorgers en neemt in de benadering de rouwtaken mee.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 8 Feedbackformulier - Diversiteit en dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Gaaf in gesprek met de mantelzorger en maakt het onderwerp diversiteit bespreekbaar.	
Houdt op basis van het gesprek rekening met de diversiteiten van de mens met dementie en zijn of haar mantelzorger tijdens het zorgproces.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen: